

перспективи і можливості застосування. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія. Педагогіка. Психологія.* Вип. 28 (с. 56, 57).

Н. В. Маштакова,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
порівняльного мовознавства та перекладу
НПУ імені М. П. Драгоманова

ПРИНЦИПИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТА КОГНІТИВНОГО ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ПРИСЛІВ'ІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ПРИКМЕТ

Лінгвокультурологічний підхід до вивчення мовних явищ базується на відомій теорії лінгвальної відносності Сепіра-Уорфа й передбачає вивчення мовного відображення культури певного народу.

В. фон Гумбольдт, вважаючи мову світом, що заповнює простір між внутрішнім світом людини й зовнішнім об'єктивним, наголошував: “Мова є ніби зовнішній прояв духу народів: мова народу є його дух, і дух народу є його мова, і важко уявити собі що-небудь більш тотожне” (Гумбольдт, 1984).

Особливо **актуалізувалися** лінгвокультурологічні дослідження наприкінці ХХ століття й пов'язані в слов'янському мовознавстві з працями В. Н. Телія, В. В. Воробйова, Н. Д. Арутюнової, Ю. С. Степанова, В. А. Маслової.

Метою нашого дослідження є опис лінгвокультурного та когнітивного підходів до вивчення прислів'їв із семантикою прикмет.

Так, В. А. Маслова пропонує три взаємодоповнюючі визначення лінгвокультурології, як-от: а) “галузь лінгвістики, що виникла на стику лінгвістики і культурології”; б) “гуманітарна дисципліна, що вивчає втілену в живу національну мову і виявлену в мовних процесах матеріальну й духовну культуру”; в) “інтеграційна галузь знань, що увібрала результати досліджень з культурології й мовознавства, етнолінгвістики й культурної антропології” (Культурологія, 1998).

Прикмета, подібно до інших паремій, акумулює досвід, зорієнтована на практичне перетворення, але як особливий фольклорний жанр ще й зорієнтована на магичність (вірування, повторення знакових явищ тощо). З-поміж інших фольклорних жанрів саме прикмета є найрелевантішою для лінгвокультурологічного дослідження. Принципи вивчення прикмет в обраному аспекті логічно витікають із загальнометодологічних концепцій лінгвокультурології, основною з яких є проблема мовної картини світу як центрального поняття й предмета лінгвокультурологічних досліджень. У свою чергу, мовна картина світу, виходячи з потреб людської практики, відображає прагматично найзначеннєвіші аспекти (Арутюнова, 1988; Кулькова, 2011), з іншого боку, прикмети є типовими прикладами наївно-побутового обґрунтування подій і явищ. Підсумовуючи вище зазначені постулати, в подальшому сфокусуємо увагу в дослідженні на твердженні про те, що прикмети є центральними репрезентантами мовної картини світу на надлексемному рівні.

Прикмета як специфічний об'єкт міждисциплінарного вивчення визначена в другій половині ХХ ст. спочатку у галузі етнографії й суміжних наук. За словами І. М. Пасічнюк, це був “справжній переворот”, учинений радянським і російським етнографом і лінгвістом Г. Л. Пермяковим. Його структурно-типологічна теорія (Пермяков, 1988), яка побудована на лінгвістичному підґрунті, змінила підхід до комплексного вивчення фольклорних жанрів, у тому числі й прикмет (Пасічнюк, 2003). Заслуга науковця передовсім полягає у застосуванні теорії кліше до вивчення фольклорних мікротекстів й уведення у зв'язку з цим спеціальної метамови.

Ще В. фон Гумбольдт спостеріг, що “насправді, розумова діяльність і мова допускають і викликають до життя лише такі форми, які задовольняють їх запитам” (Гумбольдт, 1984). Це зауваження справедливе щодо прикмет як мікротекстів, які є формалізованими результатами намагань задовольнити низку практичних потреб – передовсім прогностичності, накопичення досвіду, вияву віри тощо.

Так, М. О. Кулькова зазначає, що прикмети, акумулюючи в собі досвід поколінь, є особливими культурно маркованими текстами: “В семантиці цих знаків відбувається не лише розчленовування і категоризація континууму навколишнього світу, але й здійснюється його переосмислення, інтеграція нового знання в систему раніше набутої соціально-історичної інформації, формування емоційно-оцінного ставлення до нього відповідного етнокультурного співтовариства. Саме у цьому сенсі в першу чергу ми розглядаємо народні прикмети як лінгвокультурні тексти і як об’єкт лінгвокультурологічного вивчення” (Кулькова, 2011). Це ключове твердження можна екстраполювати у власне лінгвістичну площину: зміст і форма (членування, категоризація, знання), конотація (“емоційно-оцінне ставлення”), системність (інтеграція й переосмислення) тощо.

Факт наявності тотального зв’язку між спостережуваними явищами у прикметах різних мов дозволяє постулювати інший принцип – принцип зв’язку, який формулюємо так: назви двох об’єктів дійсності можуть мати спільну приховану семантику, якщо між їхніми денотатами існує підтверджений практикою причиново-наслідковий зв’язок. Підтвердження знаходимо в Т. С. Садової: “Ці взаємозв’язки виявляються між найрізноманітнішими сферами життя людини: світ реальний – світ ірреальний; побут – природа; побут – духовний світ тощо. Причому для прикмети характерне “відкриття” зв’язку між предметами, явищами, діями як в часі, так і поза часом” (Садова, 2004). Очевидно, що при аналізуванні семантичного вияву мовної картини світу, концептуалізованої в прикметах, необхідно допускати більш довільні асоціативні й приховані денотативні зв’язки, а також, зважаючи на те, що очікувані / передбачувані в прикметах явища є важливими з точки зору практики (аксіосемантика), особливу увагу необхідно приділити конотації. Остання, являючи собою емоційно-оцінне, культурологічне або експресивне додаткове значення, в прикметах як специфічних мікротекстах може бути “не локалізованою, а розлитою по всьому текстові, створюючи ефект підтексту”. Особливо застосовним до вивчення культурологічної семантики

прикмет є поняття конотації, висунуте Р. Бардтом: конотація “представляє собою зв’язок, співвіднесеність, анафору, мітку, здатну відсилати до інших – попередніх, подальших або зовсім їй не належних – контекстів, до інших місць того ж самого тексту” (Барт, 1993).

Культуролог С. М. Толстая, визначаючи в народному уявленні своєрідні “світи” або “кола”, які є ціннісними й уключають сферу реального й ірреального (потойбічного, бажаного, майбутнього), проєктує їх на функцію вірування, що є суміжним з предметом нашого дослідження. Ці, на думку авторки, “досить автономні кола (умовно “антропологічне” й “космологічне”), нерівноцінні за об’ємом і вмістом, кожне з них має своє внутрішнє членування й характерний набір мотивів, що розробляються, співвідносяться з різними сферами вірувань і представляються різними джерелами” (Толстая, 2000).

Отже, ще одним із принципів лінгвокультурологічного дослідження прикмет в різноструктурних мовах є виявлення й порівняння екстралінгвальної настанови прогнозування, вірування, повчання, застереження тощо. Прогностично така настанова сприяє специфічній побудові фрази й відповідній предикативній семантиці. На користь дотримання цього принципу свідчить висока ступінь клішованості прикмет, які є вторинними утвореннями за типом формул з мінімумом словесних варіацій (Кулькова, 2011).

Власне когнітивний підхід до вивчення прикмет видається простішим через більшу дискретність предмета дослідження. Так, О. Є. Тонкова вказує на те, що концептосфера народної прикмети містить категорії, “постульовані жанром прикмети й відбиті в мовленні: СПОСТЕРЕЖЕННЯ, УВАГА, НАСУЩНІСТЬ, ВІРА, МАЙБУТНЄ, СТРАХ (Тонкова, 2007), що може бути дослідженим в рамках окремих концептів. Лінгвіст пропонує вивчати КОНЦЕПТИ – назви “прикметоносіїв”: *Сонце, піднебіння, сорока, калина* тощо. Тематичні групи таких лексем-носіїв дослідниця називає “крипто класами”, наголошуючи на втаємниченій “предикації майбутнього”: “Виділення й опис криптокласів і відбитих в них концептів у вельми певній мовній формі –

це другий рівень аналізу прикмет (після тематичного їх ділення)” (Кулькова, 2011).

Висновки. Аналіз теоретичних питань лінгвокультурології й пропедевтичний підхід до вивчення прикмет дозволив сформулювати низку принципів їхнього лінгвокультурологічного аналізу. Визначені принципи можуть стати відправною точкою для розробки конкретних методичних підходів щодо вивчення прислів’їв із семантикою прикмет, що є *перспективною* подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Арутюнова, Н. Д. (1988). *Типы языковых значений*. (338 с.). Москва: Наука.
2. Барт, Р. (1993). *S/Z*. Москва: РИК культура: Ad Marginem. Взято з: <https://admarginem.ru/product/rolan-bart-s-z/>.
3. Гумбольдт, В. (1984). *Избранные труды по языкознанию: учебник* (с. 68). Москва: Прогресс.
4. Кулькова, М. А. (2011). *Когнитивно-смысловое пространство народной приметы*. (50 с.). (Автореф. дисс. д-ра филол. наук): Казань.
5. *Культурология. XX век. Энциклопедия в двух томах* (1998). С. Я. Левит (Ред.). (640 с.). СПб: Университетская книга.
6. Пасічнюк, І. М. (2003). *Поетика українських народних прикмет* (с. 42). (Дис. канд. філол. наук): Київ.
7. Пермяков, Г. Л. (1988). *Основы структурной паремологии: учебник*. (237 с.). Москва: Наука.
8. Садова, Т. С. (2004). *Народная примета как текст и проблемы лингвистики фольклорного текста* (с. 147). (Дисс. д-ра филол. наук): СПб.
9. Толстая, С. М. (2000). *Славянские мифологические представления о душе. Славянский и балканский фольклор. Народная демонология*. (сс. 52–95). Москва.

10. Тонкова, Е. Е. (2007). *Народная примета с позиций лингвокогнитивистики и лингвокультурологии* (с. 68). (Дисс. канд. филол. наук): Белгород.

М. Ю. Миколаєнко,
аспірантка кафедри прикладної лінгвістики,
порівняльного мовознавства та перекладу
НПУ імені М. П. Драгоманова
(науковий керівник – д. філол. н., доц. С. А. Матвєєва)

МАНІПУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АДРЕСАЦІЇ В РЕКЛАМІ

У сучасному інформаційному суспільстві вплив реклами на аудиторію є безумовним, адже її роль, серед іншого, полягає у формуванні ціннісних орієнтацій та установок людей. Реклама – в певному розумінні – стала інструментом формування індивідуальної і навіть інколи національної свідомості. Завдяки рекламі можна впливати на споживачів, пропонуючи нові товари, послуги, ідеї та тенденції. Такі цілі реклами взагалі й рекламних текстів зокрема потребують розроблення спеціальних стратегій і тактик впливу на свідомість людини, одним із різновидів яких є маніпуляція з метою впливу на адресата.

Феномен адресата мовленнєвого твору привертав увагу таких дослідників, як Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, Г. Почепцов, О. Селіванова та інші. Поетика адресата стала об'єктом дослідження М. Бахтіна, Ю. Лотмана, Г. Степанова. Р. Варт розкриває сучасне бачення поняття *адресат*.

У лінгвістичних дослідженнях останнього часу зустрічаються декілька одиниць на позначення адресата: *аудиторія, глядач, інтерактант, інтерпретатор, одержувач, партнер, публіка, реципієнт, співрозмовник, слухач, читач* та інші. Ф. Бацевич подає таке визначення поняття адресат: “особа, яка сприймає повідомлення і у відповідності зі своїми когнітивними стратегіями і конкретними конситуативними умовами інтерпретує повідомлення адресанта” (Бацевич, 2004). На думку І. Кириченко, адресат – це